

SOSYAL SİGORTALAR VE GENEL SAĞLIK SİGORTASI KANUNU

KANUN NUMARASI

: 5510

KABUL TARİHİ

: 31/5/2006

YAYIMLANDIĞI RESMÎ GAZETE

: TARİH: 16/6/2006 SAYI: 26200

YAYIMLANDIĞI DÜSTUR

: TERTİP: 5 CİLT: 45

AKADEMİK

MADDE 56

DOÇ. DR. ORHAN ERSUN CİVAN

GELİR VE AYLIK BAĞLANMAYACAK HALLER

MADDE 56- (Değişik 1. fıkra: 5754 - 17.4.2008 / m.36) Ölen sigortalının hak sahiplerinden;

a) Kendisinden aylık bağlanacak sigortalıyı veya gelir ya da aylık bağlanmış olan sigortalıyı kasten öldürdüğü veya öldürmeye teşebbüs ettiği veya bu Kanun gereğince sürekli iş göremez hale veya malul duruma getirdiği,

b) Kendisinden aylık bağlanacak sigortalıya veya gelir ya da aylık bağlanmamış olan sigortalıya veya hak sahibine karşı ağır bir suç işlediği veya bunlara karşı aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemesi nedeniyle ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan çıkarıldıkları,

hususunda kesinleşmiş yargı kararı bulunan kişilere gelir veya aylık ödenmez. Ödenmiş bulunan gelir ve aylıklar, 96 ncı madde hükümlerine göre geri alınır.

Eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları kesilir. Bu kişilere ödenmiş olan tutarlar, 96 ncı madde hükümlerine göre geri alınır.

İLGİLİ MEVZUAT: Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

KAYNAKÇA

ALTINKAYA, Miray: Medeni Usul Hukuku Açısından Mirasçılık Belgesine İlişkin Talep, İstanbul 2021.

ARPACIOĞLU, Işıl Tüzün: “Ötenazi: Türk Hukuku Açısından Bir Değerlendirme”, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:7, Ocak 2019, 109-122.

BESİRİ, Arzu: “Ötenazi ve Yaşam Hakkı”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:86, Yıl:2009, 188-203.

CANIKLIOĞLU, Nurşen: “Sosyal Hukukta Ayrımcılık Olarak Değerlendirilebilecek Düzenlemeler ve Mağduriyetin Giderilmesi İçin Başvurulabilecek Yollar”, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi - 30. Yıl Armağanı, Ankara 2006, 643-700.

CANIKLIOĞLU, Nurşen: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2012 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2012, Ankara 2014, 379-531. (Değerlendirme)

CENGİZ, İhtar: “Muvazaalı Boşanmanın Tespiti ile Ölüm Aylığının Kesilmesi”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl:8, Sayı:32, Ekim 2017, 1-16.

CENTEL, Tankut: “Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayanın Aylığının Kesilmesi – Anayasa Karşısında Bir Ülke Gerçeği”, Sicil – İş Hukuku Dergisi, Yıl:7, Sayı:25, Mart 2012, 190-196.

ÇAKIR, Aytuğ Ceyhun: Sağ Kalan Eşin Mirasçılığı, İstanbul 2018.

DEMİRÖRS, Özge – HIZAL, Sevinç Arslan: “Türk Ceza Hukuku Açısından Ötenazi”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4), 2016, 1481-1516.

DUMAN, Barış: “Yargı Kararlarına Göre 5510 Sayılı Kanunun 56/Son Maddesi Uyarınca Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayanın Ölüm Aylığının Kesilmesi”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XXIII, Sayı:2, Yıl:2019, 79-119.

ERDEM, Kaan Mahmut – ERDEM, Deniz: “Türk Hukukunda Ötenazi”, Terazi Hukuk Dergisi, 16 (176), 2021, 764-768.

GÖKALP CİVAN, Arzu: Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 2019.

GÜNAY, Erhan: Yargıtay Kararları ve Öğreti Görüşü Eşliğinde Mirasçılık Sıfatının Yitirilmesi, 2. Baskı, Ankara 2018.

GÜZEL, Ali – OKUR, Ali Rıza – CANIKLIOĞLU, Nurşen: Sosyal Güvenlik Hukuku, 19. Bası, İstanbul 2021.

HACIOĞLU, Arzu: “Boşanılan Eşle Sürdürülen Birlikteliklerin Neden Olduğu Yersiz Ödemeler”, Prof. Dr. Savaş Taşkent’e Armağan, İstanbul 2019, 1075-1105.

HATEMİ, Hüseyin: Medeni Hukuk’a Giriş, 7. Bası, İstanbul 2013.

İMRE, Zahit – ERMAN, Hasan: Miras Hukuku, 11. Baskı, İstanbul 2015.

İNAN, Ali Naim – ERTAŞ, Şeref – ALBAŞ, Hakan: Miras Hukuku, 10. Bası, Ankara 2019.

İNCEMAN, Ali: 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi, Cilt:1 Madde 1-59, Ankara 2023.

KABAKCI, Mahmut: “Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri”, Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2018, İstanbul 2021, 409-521.

KAR, Bektaş: Alfabetik Kavramlarla Sosyal Güvenlik Hukuku, Ankara 2024.

KELEŞ, Canberk: Türk Ceza Hukukunda İntihara Yönlendirme Suçu, Ankara 2022.

KESER, Hakan: “5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Işığında Mirasın Reddinin, Mirastan İskatın ve Sigortalının Öldürülmesinin Sosyal Güvenlik Kurumunca Bağlanacak Olan Ölüm Aylığına Etkisi”, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Cilt:5, Sayı:19, Yıl:2008, 1023-1044.

KOCA, Mahmut – ÜZÜLMEZ, İlhan: Türk Ceza Hukuku – Genel Hükümler, 12. Baskı, Ankara 2019.

KÖME AKPULAT, Ayşe: “Boşandığı Eşiyle Fiilen Birlikte Yaşayan Eş ve Çocukların Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 10 (2) 2019, 400-417.

MAKAS, Recep: “Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayan Hak Sahiplerinin Ölüm Sigortası Kapsamında Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi”, Terazi Hukuk Dergisi, Sayı:206, Ekim 2023, 94-106.

OĞUZMAN, M. Kemal – BARLAS, Nami: Medeni Hukuk, 24. Bası, İstanbul 2018.

ÖZBEK, Veli Özer – DOĞAN, Koray – MERAKLI, Serkan – BACAKSIZ, Pınar – BAŞBÜYÜK, İsa: Türk Ceza Hukuku – Genel Hükümler, 14. Baskı, Ankara 2023.

ÖZGENÇ, İzzet: Türk Ceza Hukuku – Genel Hükümler, 18. Baskı, Ankara 2022.

ÖZMEN, Tolga: “5510 Sayılı Kanununun 56’ncı Maddesinin İkinci Fıkrasına Yönelik Bir İnceleme: Boşandığı Eşiyle Eylemli Olarak Birlikte Yaşadığı Saptanan Hak Sahibi Eş ve Çocuklara Tahsis Yapılmaması, Bu Kişilere Bağlanmış Olan Gelir ve Aylıkların Kesilip Yersiz Ödenen Tutarların Geri Alınması”, Sicil – İş Hukuku Dergisi, Yıl:7, Sayı:26, Haziran 2012, 99-112.

ÖZTAN, Bilge: Miras Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2014.

ÖZTÜRK, Bahri – ERDEM, Mustafa Ruhan: Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, 20. Baskı, Ankara 2020.

RUHİ, Canan – RUHİ, Ahmet Cemal: Mirasçılık Belgesi, İptali ve Yeni Mirasçılık Belgesi Verilmesi, Ankara 2015.

SGK: Avrupa Birliği'nde Sosyal Güvenlik, Ankara 2012.

SÖZER, Ali Nazım: "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2014 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi", Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2014, Ankara 2016, 385-501. (Değerlendirme)

SÖZER, Ali Nazım: Türk Sosyal Sigortalar Hukuku, 4. Baskı, İstanbul 2019.

SÜZEK, Sarper: İş Hukuku, 21. Baskı, İstanbul 2021.

TOROSLU, Nevzat – TOROSLU, Haluk: Ceza Hukuku – Genel Kısım, 26. Baskı, Ankara 2021.

TUNCAY, A. Can: "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2013 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi", Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2013, İstanbul 2015, 463-602.

TUNCAY, A. Can – EKMEKÇİ, Ömer – GÜLVER, Ender: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 22. Bası, İstanbul 2023.

TURAN, Ercan: "5510 Sayılı Yasa'nın 56/Son Maddesindeki Düzenlemenin, Anayasal Eşitlik ve Özel Yaşama Saygı İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi", Sicil – İş Hukuku Dergisi, Yıl:5, Sayı:19, Eylül 2010, 125-133.

UŞAN, Fatih: Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları, 2. Baskı, Ankara 2009.

UŞAN, M. Fatih: "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtayın 2011 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi", Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011, Ankara 2013, 339-539. (Değerlendirme)

YÜCEL BODUR, Mehtap: Türk ve Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası, Ankara 2021.

1. GENEL OLARAK MAHRUMİYET HALLERİ

5510 sayılı kanun md.56 hükmü incelendiğinde mahrumiyet hallerinin sosyolojik beklenti ve durumlar göz önüne alınarak düzenlendiği sonucu çıkarılmakta olup, bu haller kendi içerisinde, mutlak mahrumiyet ve geçici mahrumiyet halleri olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Hak sahibinin, * sigortalıyı öldürülmesi veya sürekli iş göremez hale getirilmesi ile ** ağır bir suç işlenmesi ya da ailevi yükümlülüklerini ihlal etmesi sonucu mirasçılıktan çıkarılması, mutlak mahrumiyet hallerini oluşturmaktadır. Hak sahibinin boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşaması ise geçici mahrumiyet durumu olarak ele alınmıştır. Yapılan ayırmadan hareketle mahrumiyet halleri ve uygulamada karşılaşılan veyahut karşılaşılmaması muhtemel sorunlar ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2. MUTLAK MAHRUMİYET HALLERİ¹

A. Hak Sahibinin Kendisinden Gelir/Aylık Bağlanacak Sigortalıyı Öldürmesi, Sürekli İş Göremez veya Malul Hale Getirmesi

Hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanmasında kural olarak kendisinden aylık bağlanacak sigortalının ölüm şekli, nedeni ve yeri önem taşımamaktadır. Ölen sigortalının intihar etmesi, trafik kazası geçirmesi, cinayete kurban gitmesi veya kalp krizi sonucu hayatını kaybetmesi hak sahiplerinin sosyal sigorta edimlerinden yararlanmasına imkân verir. Diğer bir deyişle ölümün, sigortalının kendi kusurlu ya da kasti hareketlerinden meydana gelmesinin hak sahiplerinin ölüm geliri veya aylığı alması üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmamaktadır². Sadece ölüm nedeni hak sahibine yapılacak sosyal sigorta ediminin türü üzerinde etkide bulunmaktadır. Örneğin iş kazası sonucu sigortalının hayatını kaybetmesi halinde hak sahiplerine iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından ölüm geliri bağlanacaktır. Ayrıca iş kazasından ölen sigortalının diğer koşulları da taşınması durumunda hak sahipleri ölüm sigortasından ölüm aylığına da hak kazanacaktır. Hak sahibinin hem ölüm gelirini hem de ölüm aylığını bir arada almasına engel bir durum bulunmamaktaysa da, bu gibi hallerde aylık ya da gelirden yüksek olanın tamamı, düşük olanın yarısı bağlanmaktadır (5510 sayılı kanun md.54/1-c).

Her ne kadar ölüm nedeni, şekli ve yeri önem taşımamaktaysa da, 5510 sayılı kanun md.56/1-a. bendi uyarınca, “Kendisinden aylık bağlanacak sigortalıyı veya gelir ya da aylık bağlanmış olan sigortalıyı kasten öldürdüğü veya öldürmeye teşebbüs ettiği veya bu Kanun gereğince sürekli iş göremez hale veya malûl duruma getirdiği ... hususunda kesinleşmiş yargı kararı bulunan kişilere gelir veya aylık ödenmez”.

aa. Mahrumiyet Koşulları

aaa. Öldürme, Malul Duruma veya Sürekli İş Göremez Hale Getirme

Hak sahibinin sosyal sigorta edimlerinden mahrum bırakılması için farklı durumlardan biri vuku bulmalıdır. İlki sigortalının öldürülmesidir. İkinci ve üçüncü durum ise benzer olmakla birlikte tanımları itibarıyla farklılık arz etmektedirler. Malullük uzun vadeli sigorta kolları kapsamında ele alınmış olup, bir kişinin malul sayılabilmesi için çalışma gücünün veya iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün en az %60'ını kaybetmesi gerekmektedir (5510 sayılı kanun md.25/1). Sürekli iş göremezlik ise

¹ Madde şerhi çalışmasının mutlak mahrumiyet halleriyle ilgili kısmı, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisinin Prof. Dr. Ali Nazım Sözer'e Armağan niteliğini taşıyan özel sayısında yayımlanan (Yayın Yılı: 2024), Orhan Ersun Civan tarafından kaleme alınan “5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Uyarınca Hak Sahiplerinin Sosyal Sigorta Edimlerinden Mutlak Mahrumiyet Halleri” başlıklı makaleye dayanmaktadır. Mutlak mahrumiyet halleri bakımından özellikle yabancı hukukla ilgili kıyaslamalar ve hukukumuz açısından öneriler için söz konusu makaleden yararlanabilirsiniz.

² **Yücel Bodur**, 69. **Gökalp Civan**, 49.

kısa vadeli sigorta kolları kapsamında düzenlenmiş bir kavramdır ve iş kazası veya meslek hastalığı sonucu oluşan hastalık ya da engellilik nedeniyle Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Kurulunca sigortalının meslekte kazanma gücünün en az %10 oranında azaldığının tespiti anlamına gelmektedir (5510 sayılı kanun md.19/1).

bbb. Kasten Sigortalıya Zarar Verme

Hak sahibinin sigortalının ölümüne yol açması, malul duruma ya da sürekli iş göremez hale getirmesi doğrudan sosyal sigorta edimlerinden mahrum bırakılmasına yol açmaz. Ayrıca bu durumun hak sahibinin kastından kaynaklanması da zorunludur. Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir (Türk Ceza Kanunu – TCK md.21/1). Görüldüğü üzere kastın varlığından söz edebilmek için sadece davranışın değil, sonucun da istenmiş olması gerekmektedir. Diğer bir deyişle konumuzla bağlantılı olarak hak sahibinin iradesi hem davranışın, hem de sonucun gerçekleştirilmesine yönelmiş olmalıdır³.

Kastın farklı çeşitleriyle karşılaşılma olup, TCK'da da düzenlenmesi nedeniyle doğrudan kast ve olası kast ayrımı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Doğrudan kast, hak sahibinin gerçekleşmesini hedef aldığı sonuçlara ilişkin kast türüdür. Olası kast ise hak sahibinin suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen fiili işlemesi halidir (TCK md.21/2)⁴. Kasten işlenebilen bir suç, hem doğrudan kastla hem de olası kastla işlenebilir. Şu halde hak sahibinin sigortalıyı öldürmesi, malul hale getirmesi ya da sürekli iş göremez duruma düşürmesi olası kastla gerçekleştirilmiş olduğunda da hak sahibi sosyal sigorta edimlerinden yararlandırılmayacaktır⁵. Ayrıca yeri gelmişken değinilmelidir ki, ihmali davranışla işlenebilen suçlar açısından da kast söz konusu olabilir⁶. Bu itibarla ihmali davranışla kasten öldürme (TCK md.83) suçunu işleyen hak sahibi açısından sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet durumu⁷ ortaya çıkacak olup, ihmali davranışla kasten yaralama (TCK md.88) suçunu işleyen hak sahibi bakımından sigortalının maluliyetine veya sürekli iş göremezliğine yol açıldığı takdirde, hak sahibi sosyal sigorta edimlerinden mahrum bırakılacaktır. Bununla birlikte teşebbüs açısından bir ayrıma gidilmesi gerekmektedir. 5510 sayılı kanun md.56/1-a. bendinde sadece sigortalıyı “öldürmeye teşebbüs eden” hak sahibinin sosyal sigorta edimlerinden mahrum bırakılacağı düzen-

³ *Toroslu-Toroslu*, 218-219. *Özgenç*, 235-236, 241. *Koca-Üzülmez*, 153. *Özbek-Doğan-Meraklı-Bacaksız-Başbüyük*, 265.

⁴ *Koca-Üzülmez*, 167-168, 170. *Toroslu-Toroslu*, 226. Kastın türleri hakkında detaylı bilgi için bkz.; *Öztürk-Erdem*, 247-258. *Toroslu-Toroslu*, 226-230. *Özbek-Doğan-Meraklı-Bacaksız-Başbüyük*, 275-280.

⁵ Aynı yönde bkz.; *İnceman*, 1061. *Yücel Bodur*, 138.

⁶ *Özbek-Doğan-Meraklı-Bacaksız-Başbüyük*, 516.

⁷ *Yücel Bodur*, 138.

lenmiş, malul duruma veya sürekli iş göremez hale getirme bakımından bu husus öngörülmemiştir. 5510 sayılı kanun md.56/1-a. hükmü sosyal sigorta edimlerinden yararlanmada istisna getiren bir düzenleme olması sebebiyle dar yorumlanır. Kanunda teşebbüs sadece ve açıkça öldürme fiili açısından mahrumiyet nedeni olarak düzenlendiğinden, hak sahibinin sigortalıyı kasten malul bırakmaya ya da sürekli iş göremez hale getirmeye yönelik kasti teşebbüsü halinde hak sahibi ileride sigortalının ölümü sonucu sosyal sigorta edimlerinden yararlanabilecektir.

Hak sahibinin sigortalıya karşı işlediği suçta tek başına olması ya da şahsen öldürmesi veya yaralaması zorunlu değildir. Diğer bir deyişle hak sahibi, azmettirme (TCK md.38), fiili birlikte gerçekleştirme (TCK md.37) ya da üçüncü bir kişiye yardım etme (TCK md.39) şeklinde de suça iştirak edebilir⁸. Ayrıca fail konumundaki hak sahibinin haksız tahrik altında suçu işlemesi (TCK md.29), suçu işledikten sonra etkin pişmanlık göstermesi, hak sahibinin geçmişi ya da cezanın hak sahibinin geleceği üzerindeki olası etkileri gösterilerek ceza sorumluluğu azaltılabilir ve cezada indirimine gidilebilir (TCK md.61/5, md.62/2)⁹. Bu gibi hallerde cezanın indirilmesi hak sahibinin kasten sigortalıyı öldürdüğü, malul veya sürekli iş göremez hale getirdiği gerçeğini değiştirmemektedir. Başka bir ifadeyle ceza sorumluluğunu azaltan ya da ceza indirimi yapılmasını gerektiren şahsi veya takdiri nedenlerin varlığına rağmen, hak sahibi sosyal sigorta edimlerinden mahrum tutulmaya devam edecektir¹⁰.

Ayrıca konunun intihara yönlendirme açısından da ele alınması gerekmektedir. İntihara yönlendirme, TCK md.84 ile hayata karşı suçlar arasında düzenlenmiştir. İntihara yönlendirme suçu, esasen kasten adam öldürme suçundan farklıdır. Zira intihar eyleminde birey kendi yaşamına kendi eliyle son vermekten, kasten öldürmede bir kişi başka bir kişinin hayatını sonlandırmaktadır. Diğer bir deyişle intihara yönlendirme suçunda fail (hak sahibi), sigortalıyı intihar etmesi için teşvik etmiş, azmettirmiş, intihar kararını kuvvetlendirmiş veya herhangi bir şekilde yardım etmiştir. Failin kastı, mağdurun intihar etmesini sağlamaktır. Söz konusu farklılık, ilgili suç tipleri arasındaki benzerliğin göz ardı edilmesini gerektirmemelidir. Gerek intihara yönlendirme gerek kasten öldürme suçlarında korunan hukuki yarar ortak olup, yaşam hakkıdır¹¹. Korunan ortak değer olan yaşam hakkı göz önüne alındığında ise kanaatimizce hak sahibinin sigortalıyı intihara yönlendirerek ölümüne yol açtığı ya da malul duruma düşmesine sebebiyet verdiği hallerde,

⁸ Suça iştirak halleri hakkında detaylı bilgi için bkz.; **Koca-Üzülmez**, 444-499. **Özbek-Doğan-Meraklı-Bacaksız-Başbüyük**, 537-553.

⁹ Ceza sorumluluğunu azaltan ya da ceza indirimi yapılmasını gerektiren şahsi veya takdiri indirim sebepleri hakkında detaylı bilgi için bkz.; **Özgenç**, 1040-1045. **Özbek-Doğan-Meraklı-Bacaksız-Başbüyük**, 428-460.

¹⁰ **Yücel Bodur**, 139-140.

¹¹ **Keleş**, 47-48.

sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet hali olarak benimsenmelidir. Bununla birlikte öğretide bir görüşe göre sadece işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan veya ortadan kaldırılan sigortalıyı intihara sevk etmiş olan hak sahibi gelir ve/veya aylıktan mahrum bırakılmalıdır. Zira diğer hallerde intihara yönlendirme kasten adam öldürme suçu sayılmamaktadır¹².

Ötenazi konusunda ise öğretide konumuzla alakalı olarak aktif ötenazi ve pasif ötenazi ayırımına gidildiği görülmektedir. Aktif ötenazi, olumlu bir eylemle tıbbi yoldan ölümün sağlanmasıdır. Pasif ötenazi ise hayat desteği sağlayan ilaç ve araçları kesmek, bunları almamak ya da tedaviyi kabul etmemek suretiyle gerçekleştirilen bir ötenazi türüdür¹³. Türk Ceza Kanununda ötenazi ile ilgili açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle ötenazi halinde TCK md.81'deki kasten adam öldürme suçunun uygulama alanı kazanması beklenir. Bununla birlikte pasif ötenazi durumunda farklı görüşlerle karşılaşmaktadır. Bir görüşe göre pasif ötenazi TCK md.83'de düzenlenen ihmali davranışla adam öldürme suçuna vücut verecektir¹⁴. Diğer bir görüşe göre pasif ötenazi taksirle adam öldürme suçunu oluşturur¹⁵. Üçüncü görüş ise Hasta Hakları Yönetmeliği uyarınca kişinin tedaviyi reddetme ve durdurma hakkının (md.25) mevcut olduğundan hareket etmekte ve aydınlatılmış olmak kaydıyla tedaviyi red veya durdurma hakkının kullanımı hastanın ölümüne yol açacak olsa bile bu haktan mahrum bırakılmayacağını benimsenmektedir. Dolayısıyla pasif ötenazi halinde cezalandırmadan bahsetmek olanaklı değildir. Bu itibarla pasif ötenazinin uygulanması konusunda hukukumuzda bir engel bulunmamaktadır¹⁶. Ötenazi konusunda yapılan açıklamalar sosyal sigortalar hukuku açısından incelendiğinde, aktif ötenazi sonucu hak sahibinin sosyal sigorta edimlerinden mahrum bırakılacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Pasif ötenazi konusunda farklı görüşlerle karşılaşmakta olup, kanaatimizce somut olayın özelliğine göre pasif ötenazinin suç olarak nitelendirilmemesi gerekmektedir de, açık bir hüküm bulunmaması nedeniyle mevcut durumda ceza mahkemesinin hak sahibinin ihmali davranışla kasten sigortalıyı öldürdüğüne hükmetmesi ihtimal dâhilinde olup, bu karar sonucu sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet de ortaya çıkacaktır.

Kasten sigortalıya zarar verilmesi başlığı altında son olarak değinilmelidir ki, kanunda kasten öldürme, malul duruma veya sürekli iş göremez hale düşürmeden söz edilmesi nedeniyle hak sahibinin taksir ya da bilinçli taksirle

¹² **Yücel Bodur**, 140.

¹³ **Demirörs-Hızal**, 1487-1488. **Keleş**, 40.

¹⁴ **Demirörs-Hızal**, 1496. **Keleş**, 41.

¹⁵ **Besiri**, 200.

¹⁶ **Arpacıoğlu**, 117-118. **Erdem-Erdem**, 768.

belirtilen sonuçlara yol açması sosyal sigorta edimlerinden yararlanmasına engel oluşturmaz¹⁷.

ccc. Cezasızlık Halinin Bulunmaması

Cezasızlık kapsamında özellikle karşımıza iki durum çıkmaktadır. İlki isnat edilebilirlik, diğeri ise suçun işlenmesinde hukuka uygunluk nedeninin bulunup bulunmadığıdır. Öncelikle isnat edilebilirlik kapsamında şu husus vurgulanmalıdır ki, kast için önemli olan belirli bir amaca yönelik olarak kişinin davranışlarını yönlendirmesidir. Ancak kastın varlığı için davranışları yönlendirmenin serbest iradeye dayanması, davranışları sorgulama yeteneğinin bulunması zorunlu değildir. Başka bir deyişle yaşı küçük olan, akıl hastalığı bulunan veya sarhoş bir kişi de kasten hareket edebilir¹⁸. Bu gibi haller ya isnat edilebilirliği tümüyle kaldırmakta ya da uygulanacak cezanın azaltılmasında göz önüne alınabilmektedir (TCK md.31-34)¹⁹. Isnat edilebilirliğin tümüyle kalkmadığı, ancak 15 yaş ilâ 18 yaş arasında suçun işlenmesinde olduğu gibi indirim hali oluşturduğu durumlar (TCK md.31/3), sosyal sigorta edimlerinden mahrum kalma sonucunu da doğuracaktır.

Sadece isnat edilebilirliğin tümüyle ortadan kalktığı kabul edildiği hallerde hak sahibi sosyal sigorta edimlerinden yararlanma imkanını devam ettirebilecektir. Örneğin sigortalıyı kasten öldürdüğü esnada oniki yaşından küçük olan (TCK md.31/1) ya da işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılamayı önleyen akıl hastalığı altında sigortalıyı malul duruma getiren (TCK md.32/1) hak sahibine ceza verilmeyecek olup, güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir. Belirtilen örneklerde hak sahibine suç isnat edilemediğinden sigortalının ölümü halinde ölüm geliri ya da ölüm aylığı bağlanacaktır²⁰.

Cezasızlık halleri kapsamında incelenmesi gereken ikinci durum ise hukuka uygunluk nedenleridir. Hukuka uygunluk nedenleri (görevin yerine getirilmesi, meşru savunma, zorunluluk durumu, hakkın kullanılması, ilgilinin rızası vs.)²¹, fiilin hukuka aykırı olmasını önler. Diğer bir deyişle hukuka uygunluk nedenlerinin bulunduğu durumlarda hukuken meşru bir fiilin varlığından söz edilir²². Bu nedenle örneğin hak sahibi meşru savunma kapsamında sigortalıyı öldürmüş veyahut malul duruma getirmişse, fiile sebebiyet

¹⁷ **Tuncay-Ekmekçi-Gülver**, 553. **Sözer**, 455, dn.1. **Güzel-Okur-Caniklioğlu**, 650. **İnceman**, 1061. **Gökalg Civan**, 141.

¹⁸ **Özgenç**, 235.

¹⁹ Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, sağır ve dilsizlik, alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olma, amirin emri, zorunluluk hali gibi isnat edilebilirliği önleyen, ortadan kaldıran veya azaltan nedenler hakkında detaylı bilgi için bkz.; **Toroslu-Toroslu**, 404-427. **Koca-Üzülmez**, 316-339. **Özbek-Doğan-Meraklı-Bacaksız-Başbüyük**, 371-427.

²⁰ **İnceman**, 1061. **Gökalg Civan**, 141.

²¹ Hukuka uygunluk nedenleri hakkında detaylı bilgi için bkz.; **Koca-Üzülmez**, 272-296. **Özbek-Doğan-Meraklı-Bacaksız-Başbüyük**, 293-361.

²² **Toroslu-Toroslu**, 159.

veren sigortalı olduğundan ve hak sahibi kendisini savunduğundan sosyal sigorta edimlerinden yararlandırılmalıdır (TCK md.25/1, Ceza Muhakemesi Kanunu-CMK md.223/2-d)²³. Burada ele alınması gereken önemli bir konu da meşru savunmada sınırın korku, telaş veya heyecan nedeniyle aşılmasıdır. Zira meşru savunmanın var olduğunun kabulü için savunmanın saldırı ile orantılı olması gerekmektedir²⁴. CMK md.223/3-c uyarınca meşru savunmada sınırın belirtilen nedenlerle aşılması durumunda da kusurun bulunması gerekçesiyle ceza verilmesine yer olmadığına hükmedileceği öngörülmüştür. Bu itibarla hak sahibinin her ne kadar sigortalıyı öldürdüğü tespit edilse de, meşru savunmanın örneğin korku nedeniyle aşılması kusuru kaldırmış olacağından hak sahibine gelir/aylık bağlanmalıdır²⁵.

ddd. Kesinleşmiş Mahkeme Kararının Varlığı

Sosyal güvenlik mevzuatımız uyarınca hak sahibinin sosyal sigorta edimlerinden mahrum kalması için kesinleşmiş mahkeme kararı gerekmektedir. Hukuk sistemimiz uyarınca özel görevin bulunması ve ayrı bir usul kanununa sahip olunmasından ötürü kesinleşmiş mahkeme kararıyla kastedilen ceza mahkemesi kararıdır. Zira incelenen mahrumiyet halleri suç isnadıyla ilişkili olup, ceza mahkemelerinin görev alanına girmektedir. Dolayısıyla kesinleşmiş mahkeme kararının bulunmadığı hallerde, hak sahibinin talebi üzerine gelir ve/veya aylık bağlanacaktır. Ancak mahkeme kararının sonradan kesinleşmesi durumunda, bağlanan gelir ve/veya aylık kesilecek ve kesinleşme tarihine kadar yapılan geriye dönük 10 yıla ilişkin ödemelerin 5510 sayılı kanun md.96/1-a. bendi uyarınca faiziyle birlikte iadesi istenebilecektir²⁶.

bb. Hak Sahibinin Başka Yakınlarından Gelir/Aylık Talep Edip Edemeyeceği

5510 sayılı kanun md.56 uyarınca hak sahibinin sadece kasten öldürdüğü, öldürmeye teşebbüs ettiği, malul duruma veya sürekli iş göremez hale getirdiği sigortalı üzerinden ölüm geliri ve/veya ölüm aylığı alamayacağı anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle hak sahibinin bu sıfatla başka sigortalı(lar)dan gelir/aylık alma hakkı devam edecektir. Örneğin hak sahibinin sigortalı eşini kasten öldürdüğü bir ihtimalde sadece sigortalı eşinden hak kazanacağı ölüm geliri ya da ölüm aylığından mahrumiyet durumu ortaya çıkacaktır. Ancak hak sahibi, diğer koşulların varlığı halinde iş kazası nedeniyle hayatını kaybeden babasından ya da hastalık sonucu vefat eden annesinden ölüm geliri ya da ölüm aylığı alma hakkını korumaya devam edecektir. Kanaatimizce bu yöndeki kabul, sigortalı kişiler topluluğunun aleyhine sosyal dayanışma ilkesiyle bağdaşmaz bir durum ortaya çıkarmadığından isabetlidir.

²³ *İnceman*, 1061.

²⁴ Meşru savunmada aranan orantılılık hakkında bkz.; *Toroslu-Toroslu*, 171-173.

²⁵ *Gökalp Civan*, 142.

²⁶ *İnceman*, 1061.

B. Hak Sahibinin Kendisinden Aylık Bağlanacak Sigortalıya veya Diğer Bir Hak Sahibine Karşı Ağır Suç İşlemesi ya da Ailevi Yükümlülüklerini İhlal Etmesi Nedeniyle Mirasçılıktan Çıkarılması

aa. İlgili Mahrumiyet Nedenin Bölünebilir Nitelik Taşıyıp Taşımadığı

Kanun metninde, “Kendisinden aylık bağlanacak sigortalıya veya gelir ya da aylık bağlanmamış olan sigortalıya veya hak sahibine karşı ağır bir suç işlediği veya bunlara karşı aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemesi nedeniyle ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan çıkarıldıkları hususunda kesinleşmiş yargı kararı bulunan kişilere gelir veya aylık ödenme(yeceği)” hüküm altına alınmıştır. İlgili hükmün kaleme alınış biçiminden özellikle ağır bir suç işlenmesi ibaresiyle ilgili sosyal sigorta edimlerinde mahrumiyet bakımından iki farklı yorum ihtimali ortaya çıkmaktadır.

İlk ihtimalde hak sahibinin sigortalıya veya diğer bir hak sahibine karşı hem aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemesi nedeniyle ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan çıkarılması hem de ağır bir suç işlediği konusunda kesinleşmiş yargı kararı bulunması sosyal sigorta edimlerinden mahrum bırakılma için yeterli kabul edilecektir. Diğer bir deyişle ağır bir suç işleme nedeniyle mirasçılıktan çıkarılma aranmaksızın hak sahibi sosyal sigorta edimlerinden yararlandırılmayacaktır. İkinci seçenekte ise mahrumiyet halinin ortaya çıkması için hak sahibinin sigortalıya veya diğer bir hak sahibine karşı ağır bir suç işlemesi ya da aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemesi nedeniyle ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan çıkarılması aranmalıdır. Başka bir ifadeyle ağır bir suç işlenmiş olması tek başına yeterli olmayacak, aynı zamanda hak sahibinin mirasçılıktan da çıkarılması aranacaktır.

İlk ihtimal doğrultusundaki öğretici görüşü hak sahibinin ağır bir suç işlemesini Türk Medeni Kanunu (TMK) md.578 ile ilişkilendirmekte ve ayrıca mirasçılıktan çıkarılmayı aramaksızın ağır bir suç işlediği konusunda kesinleşmiş mahkeme kararının var olmasını sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet için yeterli saymaktadır. Ayrıca bu görüş kapsamında 5510 sayılı kanunun TMK md.578 ile uyumlu hale getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Zira mirastan yoksunluğun mirasbırakanın affıyla ortadan kalktığı, sosyal güvenlik hukuku açısından ise böyle bir sonucun doğmadığı, mirasbırakan affetse bile hak sahibi hakkında ağır bir suç işlediği yönündeki kesinleşmiş mahkeme kararının aylık bağlama engeli oluşturduğu belirtilmektedir²⁷.

Bununla birlikte öncelikle vurgulanmalıdır ki, mirastan yoksunluk sebepleri incelendiğinde “ağır bir suç işlenmesi” ibaresiyle karşılaşılmamaktadır. TMK md.578 uyarınca “1. Mirasbırakanı kasten ve hukuka aykırı olarak öldüren veya öldürmeye teşebbüs edenler, 2. Mirasbırakanı kasten ve hukuka aykırı

²⁷ **Gökalp Civan**, 144-145.

olarak sürekli şekilde ölüme bağlı tasarruf yapamayacak duruma getirenler, 3. Mirasbırakanın ölüme bağlı bir tasarruf yapmasını veya böyle bir tasarruftan dönmesini aldatma, zorlama veya korkutma yoluyla sağlayanlar ve engelleyenler, 4. Mirasbırakanın artık yeniden yapamayacağı bir durumda ve zamanda ölüme bağlı bir tasarrufu kasten ve hukuka aykırı olarak ortadan kaldıranlar veya bozanlar” mirastan yoksun bırakılmıştır. Söz konusu sebepler tahdidi olarak sayılmış²⁸ olup, özellikle ilk ikisi, 5510 sayılı kanun md.56/1-a. bendi kapsamında değerlendirilebilir. Yukarıda değinilen öğreti görüşü kabul edilecek olursa, kanun koyucunun sigortalının kasten öldürülmesini hem 5510 sayılı kanun md.56/1-a. bendinde, hem de dolaylı olarak ağır bir suç işlenmesi kapsamında md.56/1-b. bendinde sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet sebebi saydığı gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Kanun koyucunun bu şekilde tekrara düştüğünü kabul etmek, abesle iştiğal ettiği anlamına gelecek ve çelişki oluşturacaktır. Ayrıca miras hukuku kapsamında da hak sahibinin ağır bir suç işlemesi ile mirastan yoksunluk sebepleri farklı sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin mirastan yoksunluğun ortaya çıkması için mirasçının, mirasbırakanı kasten öldürmesi veya öldürmeye teşebbüs etmesi gerekmektedir. Ancak mirasçının mirasbırakanın yakınlarını öldürmesi veya öldürmeye teşebbüs etmesi ağır bir suç olarak değerlendirilmektedir. Bu durum ise yoksunluk sebebi değil, mirastan çıkarma gerekçesi oluşturmaktadır²⁹. Görüldüğü üzere mirastan yoksunluk kendiliğinden hüküm ifade etmekteyken, mirastan çıkarmanın gerçekleşebilmesi için mirasbırakanın buna ilişkin bir ölüme bağlı tasarrufta bulunması şarttır³⁰.

Yapılan açıklamalar çerçevesinde kanun koyucu mirastan yoksunluk sebeplerine açıkça işaret edebileceksen böyle bir düzenlemeyi tercih etmemiş, aksine sosyal sigortalar hukukundaki sigortalı ve hak sahibi kavramlarıyla ilişkilendirerek TMK md.510'daki mirastan çıkarma sebeplerine aynen yer vermiştir. Bu itibarla hak sahibinin ağır bir suç işlemesini mirastan çıkarma tasarrufu olmaksızın da sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet sebebi sayan öğreti görüşü, kanaatimizce isabetli değildir. Başka bir ifadeyle 5510 sayılı kanun md.56/1-b. bendinin yorumunda ikinci ihtimal olan mahrumiyet halinin ortaya çıkması için hak sahibinin sigortalıya veya diğer bir hak sahibine karşı ister ağır bir suç işlemesi ister aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemesi nedeniyle ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan çıkarılması yaklaşımına üstünlük verilmelidir.

bb. Mirasçılıktan Çıkarma Sebepleri ve Sosyal Sigorta Edimlerinden Mahrumiyete Etkisi

Mirastan çıkarma, Türk Medeni Kanununa göre ikiye ayrılmaktadır. İlki cezai çıkarma, ikincisi ise koruyucu çıkarmadır. Cezai çıkarmada, mirasçının

²⁸ Öztan, 366. İmre-Erman, 311. İnan-Ertaş-Albaş, 476.

²⁹ İnan-Ertaş-Albaş, 478.

³⁰ İmre-Erman, 247. Günay, 147.

mirasbırakana karşı ağır bir suç işlemesi veya aile hukukundan doğan görevlerini önemli bir şekilde ihlal etmesi gerekmektedir (TMK md.510). Koyucu çıkarma ise iyiniyetle yapılmakta ve çıkarılan alt soyun çocuklarının korunması hedeflenmektedir (TMK md.513)³¹. Bu çerçevede her iki çıkarma türü ve sebepleri aşağıda ayrı başlıklar altında ele alınmış ve sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet bakımından değerlendirilmiştir.

aaa. Cezai Çıkarma Sebepleri

aaaa. Hak Sahibinin Ağır Bir Suç İşlemesi

Mirasçının mirasbırakana karşı ağır bir suç işlemesi her ne kadar TMK md.510/1-1'de mirastan çıkarma sebebi olarak düzenlenmişse de, neyin kastedildiğine kanunda açıkça yer verilmemiştir. Öğretideki yaklaşımdan anlaşıldığı üzere 'ağır bir suç' ibaresi ceza hukuku prensiplerine göre değil, medeni hukuk esasları çerçevesinde saklı payın varlık sebebinden hareketle tanımlanmalıdır. Bu itibarla mirasçının mirasbırakanı ağır bir şekilde zedeleyen, ailevi hislerinin yokluğuna işaret eden fiiller, ağır bir suç olarak nitelendirilebilir. Bu konuda sübjektif bir değerlendirme yapılmakta, suçun ağırlığı, mirasbırakan ile saklı pay sahibi mirasçı arasındaki ilişki, failin kast ve amacı, mirasbırakanın etkilenme derecesi göz önüne alınmaktadır. Diğer bir deyişle hakimın takdir hakkı devreye girmektedir. Bu kapsamda özellikle dolandırıcılık, sahtekarlık, emniyeti suiistimal, mirasbırakana karşı suikast düzenleme, namus, şeref ve haysiyete hakaret ve iftira gibi haller ağır suç olarak kabul edilmektedir³². Şu halde sayılan haller nedeniyle mirastan çıkarılma, 5510 sayılı kanun md.56/1-b. bendi kapsamında da diğer koşulların varlığı halinde sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyete olanak verebilecektir.

Hak sahibinin ağır bir suç işlemesi kapsamında ele alınması gereken diğer bir husus ise ağır suç olarak nitelendirilen hallerin hak sahibi tarafından başka kişilere karşı işlenmesi halinde de sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyetin doğup doğmayacağıdır. TMK md.510/1-1 hükmü gereğince mirasçının sadece mirasbırakana değil, yakınlarına da ağır bir suç işlemesi mirastan çıkarma sebebi olarak kabul edilmektedir. Yakınlar terimi, aile ve hısımlık kavramından daha geniş yorumlanmakta, mirasbırakanın çok sevdiği arkadaşları ve dostları da girmektedir. Örneğin mirasbırakanın nişanlısı, sütannesi, dadısı, öğretmeni, samimi arkadaşları, mirasbırakanın koruduğu kişiler kapsamında 'yakınları' olarak nitelendirilebilecek ve yakınlarına karşı mirasçının ağır bir suç işlemesi de mirastan çıkarma sebebi oluşturacaktır³³. Ancak sosyal güvenlik mevzuatında yakınlar ibaresi "sigortalıya veya hak sahibine karşı ağır bir suç işleyen" ifadelerine yer verilerek daraltılmıştır (5510 sayılı kanun md.56/1-b). Bu itibarla hak sahibi, sigortalıya ya da sigortalının diğer hak sahiplerine (örn: eşine, diğer çocuklarına ya da anne ve babasına) ağır bir suç

³¹ *İmre-Erman*, 247.

³² *İnceman*, 1062. *İmre-Erman*, 248. *İnan-Ertaş-Albaş*, 264-265. *Yücel Bodur*, 142.

³³ *İmre-Erman*, 249. *Özcan*, 155. *İnan-Ertaş-Albaş*, 265-266.

işlediği için mirasçılıktan çıkarılmışsa aynı zamanda sosyal sigorta edimlerinden mahrum bırakılabilecektir. Aksi bir durumda, örneğin hak sahibinin sigortalının yakın bir arkadaşına, sütannesine ya da öğretmenine karşı ağır bir suç işlediği için mirasçılıktan çıkarılması, sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyete yol açmayacaktır³⁴.

bbbb. Hak Sahibinin Ailevi Yükümlülüklerini İhlal Etmesi

Aile hukukundan doğan çok sayıda yükümlülük bulunmaktadır. Bu konuda başta TMK md.364'deki nafaka yükümlülüğü gelmektedir. Söz konusu hükümde çocukların anne ve babalarına, anne babanın çocuklarına, kardeşlerin birbirlerine karşı nafaka yükümlülüğü düzenlenmiştir. TMK md.339 ve md.340'da anne babanın çocukları üzerindeki velayet ve eğitim hakkı ele alınmıştır. Ayrıca anne baba ve çocuklar arasında karşılıklı yardım ve saygı görevi öngörülmüştür (TMK md.185, md.322). İlgili düzenlemeler kapsamında anne baba çocukları üzerindeki velayet hakkını kötüye kullanmaması (TMK md.348), çocukların bakım, eğitim ve gözetimine özen göstermeli, karı koca birbirine karşı sadakatle davranmalı, yardım etmelidir³⁵.

Hukuk sistemimiz uyarınca yukarıda değinilen yükümlülüklerin ağır bir şekilde ihlali ve aile onurunu zedeleyici eylemler mirastan çıkarma sebebi oluşturabilmektedir³⁶. Ancak aile hukukundan doğan bu yükümlülüklerin ihlalinin mirastan çıkarmayı gerektirecek düzeyde olup olmadığı konusunda somut bir sınır belirlenmediğinden, hakimin takdir yetkisi burada da devreye girmektedir³⁷. Sosyal sigortalar mevzuatımız uyarınca hak sahibinin, sigortalı ya da sigortalının diğer hak sahiplerine karşı ailevi yükümlülüklerini ihlal etmesi nedeniyle mirasçılıktan çıkarılması, diğer koşullarında da varlığı durumunda sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet sonucuna yol açacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken bir konu da boşanma sebeplerinin ve boşanma davasının sigortalının ölümünden sonra devam ettirilmesinin mirasçılıktan çıkarılmaya ve sosyal sigorta edimlerine etkisidir. Boşanma sebeplerinin varlığı, örneğin eşlerden birinin kusuruyla evlilik birliğinin sarsılmasına yol açan davranışları, aile hukukundan doğan yükümlülüklerin önemli ölçüde ihlali şeklinde yorumlanabilecek ve mirasçılıktan çıkarılmaya yol açabilecektir. Bu gibi durumlarda mirasçılıktan çıkarılmanın gerçekleştirilebilmesi için boşanma davası açılmış olması da zorunlu değildir. Diğer bir deyişle boşanma sebebi mevcut bulunmasına rağmen eşler boşanmamış ya da hiç boşanma davası açılmamış olabilir. Mağdur mirasbırakanın boşanma sebebinin varlığına rağmen toplumdan dışlanma korkusuyla veya çocukla-

³⁴ Bu yönde bkz.; **Yücel Bodur**, 142.

³⁵ Aile hukukundan doğan yükümlülükler hakkında detaylı bilgi için bkz.; **İnan-Ertaş-Albaş**, 266. **İmre-Erman**, 249-250. **Keser**, 1030-1031. **Öztaş**, 156.

³⁶ **İmre-Erman**, 249. **İnan-Ertaş-Albaş**, 266.

³⁷ **İmre-Erman**, 251.

rının mutluluğunu koruma düşüncesiyle boşanmaktan kaçınması olasıdır. Belirtilen hallerde evlilik birliği devam etmesine rağmen örneğin zina yapan, ortak konutu altı aydan fazla uzun süre terk eden eş mirasçılıktan çıkarılabilir³⁸. Mirasçılıktan çıkarılma halinde sağ kalan eş mevcut düzenlememiz uyarınca sosyal sigorta edimlerinden de mahrum kalacaktır.

Boşanma davasının açıldığı bir durumda ise ikili bir ayırım yapılmalıdır. Boşanma davası sonuçlanmış ve boşanma gerçekleşmişse eşler birbirlerine mirasçı olamayacağı gibi, sosyal sigortalar hukuku kapsamında da hak sahibi sıfatlarını kaybederler³⁹. Dolayısıyla sosyal sigorta edimlerinden de yararlanamazlar. Ancak boşanma davası devam ederken eşlerden biri hayatını kaybederse, bu durumda hayatını kaybeden eş ölüme bağlı tasarrufta bulunmadığı sürece sağ kalan eş hak sahibi sıfatını taşımaya devam eder, ölüm geliri ve/veya ölüm aylığından yararlanır. Bununla birlikte uygulamada sigortalının hayatını kaybetmesi üzerine mirasçılar tarafından boşanma davasının devam ettirilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu gibi durumlarda sigortalının ölümünden sonra davanın sürdürülüp boşanma kararının kesinleştiği tarihe kadar sağ kalan eş gelir/aylık almaya devam edecektir. Zira hak sahipliği sıfatı boşanma kararı kesinleşmedikçe varlığını korumaktadır. Ancak boşanma kararının kesinleşmesiyle birlikte hak sahipliği sıfatı kalkacağından gelir/aylık alma hakkı sona ermektedir. Diğer bir ifadeyle boşanma kararı sonucu sağ kalan eş mirasçılıktan çıkarılması sebebiyle değil, hak sahibi sıfatını yitirmesi nedeniyle gelir/aylık alma imkanını kaybetmektedir.

bbb. Koruyucu Çıkarmanın Sosyal Sigorta Edimlerine Etkisi

Koruyucu mirastan çıkarma TMK'da borç ödemedен aciz sebebiyle çıkarma adı altında düzenlenmiştir. Burada amaçlanan, mirasbırakanın saklı paylı mirasçısı olan altsoyunun borçlarını ödemekten aciz bulunması nedeniyle, ona düşen miras hisselerinin tamamının alacaklıların eline geçmesini engellemek ve mirasçının çocuklarını korumaktır. Bu sebeple koruyucu çıkarmanın uygulama alanı kazanabilmesi için çıkarılan saklı paylı mirasçının mirasbırakanın altsoyu olması, altsoyun borç ödemedен aciz halde bulunması, mirastan çıkarmanın altsoyun doğmuş veya doğacak çocukları yararına yapılması gibi koşullar aranmaktadır⁴⁰.

5510 sayılı kanun md.56'da koruyucu mirastan çıkarma, hak sahibinin sosyal sigorta edimlerinden mahrum kalmasına neden olan haller arasında düzenlenmemiştir. Bu itibarla koruyucu nedenle mirastan çıkarılan hak sahibine, sigortalının hayatını kaybetmesi halinde gelir ve/veya aylık bağlanacaktır. Bu durum hak sahibi sıfatının mirasçılık sıfatıyla özdeş olmamasıyla ilişkilidir.

³⁸ Çakır, 133-137.

³⁹ İnceman, 1063.

⁴⁰ Koruyucu mirastan çıkarma ve koşulları hakkında daha fazla bilgi için bkz.; İnan-Ertaş-Albaş, 274-277. Öztan, 168-171. İmre-Erman, 258-259.

cc. Mirastan Çıkarmanın Şekli ve Kesinleşmiş Mahkeme Kararı Sorunu

Mirastan çıkarmanın ve sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyetin gerçekleşmesi için sadece cezai çıkarma sebeplerinin varlığı yeterli değildir. Aynı zamanda mirasçının kusuru, mirasçı açısından hukuka uygunluk nedeni bulunmaması gibi koşulların⁴¹ yanı sıra mirasbırakanın ölüme bağlı bir tasarrufta bulunması gerekmektedir. Bu tasarrufun tek taraflı irade beyanı ile yapılması gerektiği göz önüne alındığında mirasçılıktan çıkarma ancak vasiyetname yoluyla gerçekleştirilebilir⁴². Vasiyetname el yazısıyla hazırlanabileceği gibi, sözlü veya yazılı da olabilir⁴³. Yeri gelmişken belirtilmelidir ki, sigortalının (mirasbırakanın) hak sahibini (mirasçısını) mirastan çıkarması, hak sahibinin vefatı sonucu bu sefer kendisinin mirasçısı olduğu hak sahibi üzerinden sosyal sigorta edimlerinden yararlanmasına engel oluşturmaz⁴⁴.

Mirastan çıkarma veya çıkarma sebebinin tespiti için bir dava açılmasına gerek yoktur. Aynı şekilde ağır suçun varlığı nedeniyle mirastan çıkarmanın gerçekleştirilmesi bakımından mahkumiyet kararının varlığı aranmamaktadır. Suç işlenmiş olmasına rağmen ceza hukuku kapsamında soruşturmanın sonuçsuz kalması, zamanaşımına uğraması, afla ortadan kalkması hallerinde dahi mirasçı cezai çıkarmaya muhatap olabilir⁴⁵.

Yapılan açıklamalar uyarınca mirastan çıkarmanın hükümlerini doğurması bakımından vasiyetname tek başına yeterli olup, kesinleşmiş mahkeme kararına ihtiyaç duyulmaz. Halbuki 5510 sayılı kanun md.56'da hak sahibinin sosyal sigorta edimlerinden mahrum tutulabilmesi için sadece mirastan çıkarılması yeterli görülmemiş, aynı zamanda bu yönde kesinleşmiş bir kararının varlığına da işaret edilmiştir. Gerçi öğretilerdeki bir görüşe göre kesinleşmiş mahkeme kararına gerek bulunmamakta olup, hak sahibinin mirasçılıktan çıkarılması hak mahrumiyetinin doğması açısından yeterlidir⁴⁶. Ancak kanunun açık lafzı karşısında bu konuda kesinleşmiş mahkeme kararı aranması zorunlu görünmektedir⁴⁷. Bununla birlikte sadece mirasçılıktan çıkarılmanın hak sahipleri açısından gelir/aylık mahrumiyeti doğurması isteniyorsa kanunda değişikliğe gidilmesi gerekmektedir⁴⁸. Nitekim mirasçılıktan çıkarma için ölüme bağlı tasarruf yeterliyken, sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet bakımından kesinleşmiş mahkeme kararının aranması çelişki

⁴¹ **Öztañ**, 155.

⁴² **Günay**, 66-67. Miras sözleşmesi ya da mirastan feragat yoluyla da kişinin mirasçılıktan çıkarılabileceği yönünde bkz.; **Öztañ**, 157.

⁴³ **Öztañ**, 201 vd. **Gökaltp Civan**, 145.

⁴⁴ **Sözer**, 455, dn.5. **Keser**, 1044.

⁴⁵ **İnan-Ertaş-Albaş**, 263, 265. **İmre-Erman**, 248. **Keser**, 1030. **Öztañ**, 154-155.

⁴⁶ **Yücel Bodur**, 141.

⁴⁷ Bu yönde bkz.; **Sözer**, 455.

⁴⁸ **Gökaltp Civan**, 146.

oluşturmaktadır⁴⁹. Mevcut durumda kesinleşmiş mahkeme kararının varlığının aranması mirasçılıktan çıkarılma nedeniyle sosyal sigorta edimlerinden mahrum bırakılma durumunu oldukça sınırlandırmaktadır.

Kesinleşmiş mahkeme kararı özellikle ölüme bağlı tasarrufun tenkisi ya da iptali için davanın açıldığı ve reddedildiği hallerde karşımıza çıkacaktır. Mirastan çıkarma, kanunun öngördüğü şekil şartlarına uygun değilse, mirasbırakan ehliyetsiz ise iptal edilebilir. Ayrıca mirasbırakanın çıkarma sebebi hakkında açıkça yanıldığıнын anlaşıldığı hallerde de mirastan çıkarmayı konu edinen ölüme bağlı tasarruf geçersiz sayılır⁵⁰. Dava sonucunda iptal ya da tenkis kararı çıktığı takdirde mirastan çıkarılan kişi, saklı payını alabilir⁵¹ ve aynı zamanda hak sahibi sıfatıyla sosyal sigorta edimlerinden de yararlanır. Ancak davanın reddedildiği durumlarda, kararın kesinleşmesiyle birlikte hem sosyal sigorta edimlerinden mahrumiyet hem de o döneme kadar yapılan ödemelerin fazla ve yersiz ödeme teşkil etmesi nedeniyle 5510 sayılı kanun md.96/1-a. bendine göre geri istenmesi sonuçlarıyla karşılaşılabilecektir (5510 sayılı kanun md.56/1).

Kesinleşmiş mahkeme kararı kapsamında ele alınması gereken diğer bir konu da mirasçılık belgesidir. Mirasçılık belgesinin mahkeme tarafından verilebilmesi, ilk bakışta bu belgenin mirasçı sıfatına haiz kişiler bakımından miras hak ve paylarını kesin olarak gösteren bir belge olduğu izlenimi doğurmaktadır. Ancak TMK md.598/3 uyarınca “mirasçılık belgesinin geçersizliği her zaman ileri sürülebilir”. Dolayısıyla mirasçılık belgesi, aksi her zaman ispat edilebilecek bir belge olup, geçici karaktere sahiptir ve mahkemeden alınması söz konusu belgeye kesin bir nitelik kazandırmaz⁵². Sadece lehine düzenlenen kişiler bakımından mirasçılık karinesi teşkil eder⁵³. Bu itibarla mirasçılık belgesinde hak sahibinin mirastan çıkarılması nedeniyle isminin yer almaması, sosyal sigorta edimlerinden de mahrum bırakılması sonuca yol açmayacaktır. Zira mirasçılık belgesi kesinleşmiş mahkeme kararı olarak nitelendirilemez.

3. GEÇİCİ MAHRUMİYET HALİ: HAK SAHİBİNİN BOŞANDIĞI EŞİYLE BİRLİKTE YAŞAMASI

5510 sayılı kanun md.56/son uyarınca “Eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları kesilir. Bu kişilere ödenmiş olan tutarlar, 96 ncı madde hükümlerine göre geri alınır”. Söz konusu düzenleme muvazaalı boşanma halinde

⁴⁹ Uşan, 247.

⁵⁰ Ölüme bağlı tasarrufun iptali veya tenkisi hakkında detaylı bilgi için bkz.; İnan-Ertaş-Albaş, 268-269. Öztan, 163-167.

⁵¹ İmre-Erman, 257.

⁵² Altınkaya, 19-20. Ruhi-Ruhi, 33.

⁵³ İmre-Erman, 337.

uygulanacak yaptırım olarak da nitelendirilmektedir⁵⁴. Değinilen düzenleme aslında kız çocuklarının yaş sınırı olmaksızın ölüm aylığından yararlanmasına olanak sağlayan 5510 sayılı kanun md.34/1-b,3 hükmüyle yakından ilgilidir. Her ne kadar maddede kız çocuk tabiri geçmemekteyse de, hedefin bekar kız çocuklara bağlanan ölüm (yetim) aylığı olduğu anlaşılmaktadır⁵⁵. Kız çocukları açısından ölüm aylığına hak kazanmada yaş sınırı olmadığı ve boşandıkları durumda da ölüm aylığına hak kazanma olanakları bulunduğundan, uygulamada Sosyal Güvenlik Kurumundan aylık almakta olan bazı hak sahiplerinin, sırf aylık alma hakkına kavuşmak için eşlerinden boşanıp, yine de birlikte yaşamaya devam ettikleri ya da sadece dini nikahla yaşamaya başladıkları durumlarla karşılaşmaya başlanmıştır⁵⁶. 506 sayılı kanun döneminde boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşayanların aylıklarının kesileceği yönünde bir düzenleme bulunmadığından, bu konuda ortaya çıkan düzenleme ihtiyacı, 5510 sayılı kanun döneminde md.56/son ile karşılanmıştır⁵⁷. İlgili düzenlemenin kapsamına sadece boşanılan eşle birlikte fiilen yaşama girmektedir. Resmi nikah yapmaksızın birlikte yaşayanlar ile boşandığı eşin dışındaki kişilerle fiilen beraber olanlar, anılan hükmün kapsamı dışında kalmaktadır⁵⁸. Hak sahibi kız çocuğu birden fazla evlilik yapmış ve boşanmış olabilir. Bu gibi durumlarda, hak sahibinin boşandığı eşlerden herhangi biriyle fiilen yaşaması md.56/son'un uygulanmasını gerektirecektir⁵⁹.

aa. İlgili Kanun Hükümünün Uygulanma Zamanı

Öğretideki bir görüşe göre 5510 sayılı kanun geçici md.1/2'de "17/7/1964 tarihli ve 506 sayılı, 2/9/1971 tarihli ve 1479 sayılı, 17/10/1983 tarihli ve 2925 sayılı, bu Kanunla mülga 17/10/1983 tarihli ve 2926 sayılı kanunlara göre bağlanan veya hak kazanan; aylık, gelir ve diğer ödenekler ile 8/2/2006 tarihli ve 5454 sayılı Kanununun 1 inci maddesine göre ödenmekte olan ek ödemenin verilmesine devam edilir. Bu gelir ve aylıkların durum değişikliği nedeniyle artırılması, azaltılması, kesilmesi veya yeniden bağlanmasında, bu Kanunla yürürlükten kaldırılan ilgili kanun hükümleri uygulanır" ifadesine yer verildiğinden, 506 sayılı kanun hükümlerine göre bağlanmış olan aylıkların boşanılan eşle fiilen birlikte yaşanıldığı gerekçesiyle kesilemeyeceği izlenimi doğmaktaysa da, bu konuda genel hüküm niteliğinde olan hakkın kötüye kullanılması yasağının uygulanması ve söz konusu durumda olan kişilerin aylıklarının yine de kesilmesi gerektiği ifade edilmektedir⁶⁰.

⁵⁴ *Uşan*, Değerlendirme, 481.

⁵⁵ *Tuncay*, 518.

⁵⁶ *Caniklioğlu*, 679, dn.95. *Özmen*, 102-103.

⁵⁷ *Gökcalp Civan*, 82. *Özmen*, 103.

⁵⁸ *Centel*, 191. *Güzel-Okur-Caniklioğlu*, 675. *Uşan*, Değerlendirme, 490. *Caniklioğlu*, Değerlendirme, 451.

⁵⁹ *Gökcalp Civan*, 85.

⁶⁰ *Güzel-Okur-Caniklioğlu*, 676.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun verdiği bir karar gereğince ise ölüm aylığı 506 sayılı kanun döneminde bağlanmış olsa da, boşanılan eşle fiilen birlikte yaşandığı 5510 sayılı kanun döneminde tespit edilmişse, 5510 sayılı kanun geçici md.1 somut uyuşmazlıkta uygulama alanı bulmamalıdır. Bu itibarla Yargıtay'a göre mahkemece için esasına girilerek, birlikte yaşama olgusu yönteminde tetkik edilerek, Kurumun davacıya bağlanan ölüm aylığının iptaliyle ödenenlerin iadesine yönelik işleminin 5510 sayılı kanunun md.56/son hükmüne uygun olup olmadığı araştırılmalıdır⁶¹. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin bir kararına⁶² göre de, "... söz konusu madde (kast edilen md.56/son) 01.10.2008 günü yürürlüğe girdiğinden, eylemli birliktelik daha önce başlamış olsa dahi maddenin yürürlük günü öncesine gidilmemeli, başka bir anlatımla 01.10.2008 tarihi öncesine dair borç tahakkuku söz konusu olmamalı, böylelikle açıklığa kavuşturulacak yersiz ödeme dönemine dair olarak 5510 Sayılı Kanun'un 96. maddesine göre uygulama yapılmalıdır".

Yukarıdaki açıklamalar ve Yargıtay uygulaması özetlenecek olursa, hak sahibinin ölüm aylığı 506 sayılı kanun döneminde bağlanmış, ancak boşandığı eşle 5510 sayılı kanun döneminde fiilen birlikte yaşadığı tespit edilmişse, geçici mahrumiyet hali devreye girecek ve ölüm aylığı kesilecektir. Ancak en fazla 01.10.2008 tarihine kadar geriye gidilerek fazla ve yersiz ödeme çıkarılabilecektir. Gerçi borç çıkarılabilmeye ilişkin söz konusu tarihin (01.10.2008) günümüz açısından pratikte bir anlamı kalmamıştır. Zira 5510 sayılı kanun md.96/1-a. bendi uyarınca, fazla ve yersiz ödeme ilgilinin kastından veya kusurundan kaynaklansa dahi geçmişe yönelik en fazla on yıllık dönem içerisinde aldığı gelir ve aylıklar için fazla ve yersiz ödeme çıkarılabileceğinden, borç çıkarılan dönem evleviyetle 01.10.2008 tarihinden sonraki bir döneme ilişkin olacaktır.

bb. Boşanılan Eşle Birlikte Yaşamının Hukuki Nitelendirmesi

Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından ölüm aylığı almaya başlayan kız çocuğunun boşandığı eşle fiilen birlikte yaşadığı tespiti üzerine aylığının kesilmesi, mahkemeler tarafından verilen boşanma kararının uygulanmaması olarak yorumlanmamaktadır. Bu durum boşanılan eşle fiilen birlikte yaşamaya devam edilmek suretiyle hakkın kötüye kullanılması nedeniyle ölüm aylığının kesilmesi olarak algılanmaktadır⁶³. Nitekim 5510 sayılı kanunun gerekçesinde de md.56/son hükmünün getirilmesi, hakkın kötüye kullanılması gerekçesiyle ilişkilendirilmiştir⁶⁴.

Yukarıdaki açıklamalara karşılık, Yargıtay'ın bir kararı⁶⁵ uyarınca, "56'ncı maddede, oldukça yalın olarak "eşinden boşandığı halde, boşandığı eşle fiilen"

⁶¹ YHGK, 12.03.2014, 21-2218/282, www.kazanci.com.tr, 23.06.2024.

⁶² Y10HD, 06.03.2017, 18191/1783, www.kazanci.com.tr, 23.06.2024.

⁶³ *Centel*, 195.

⁶⁴ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1139m.htm>, 23.06.2024.

⁶⁵ Y10HD, 24.02.2021, 9551/2098, www.lexpera.com.tr, 23.06.2024.

len birlikte yaşadığı belirlenen” ibareleri yer almakta olup, kanun koyucu tarafından örneğin; “sosyal güvenlik kanunları kapsamında ölüm aylığına hak kazanmak amacıyla eşinden boşanan”, “hak sahibi sıfatını haksız yere elde etme amacıyla eşinden boşanan”, “gerçek boşanma iradesi söz konusu olmaksızın (muvazaalı olarak) eşinden boşanan” veya bunlara benzer ifadeler yer verilmemiş, sade olarak kaleme alınan metinle uygulama alanı genişletilmiştir. Maddede boşanma amacına-saikine yönelik herhangi bir düzenlemeye yer verilmediğinden, gerek Kurumca, gerekse yargı organlarıncı uygulama yapılırken; eşlerin boşanma iradelerinin gerçekliğinin-samimiliğinin araştırılıp ortaya konulması söz konusu olmamalı, boşanmanın muvazaalı olup olmadığına ilişkin herhangi bir araştırma-irdeleme ve boşanma yönündeki kesinleşmiş yargı kararının geçerliliğinin sorgulanması yapılmamalı, özellikle, kesinleşmiş yargı organının verdiği karara dayanan “boşanma” hukuki durum ve sonucunun eşlerin gerçek iradelerine dayanıp dayanmadığının araştırılmasının bir başka organın yetki ve görevi içerisinde yer almadığı, kaldı ki, 4721 sayılı Türk Medeni Kanununda “anlaşmalı boşanma” adı altında hukuki bir düzenlemenin de bulunduğu dikkate alınmalıdır. Şu durumda sonuç olarak vurgulanmalıdır ki, boşanma tarihi itibarıyla gerçek-samimi boşanma iradelerine sahip olan (evlilik birliği temelinden sarsılan) veya olmayan tüm eşlerin, maddenin yürürlük tarihi olan 01.10.2008 tarihinden itibaren her ne sebeple olursa olsun eylemli olarak birlikte yaşadıklarının saptanması durumunda gelirin-aylığın kesilmesi zorunluluğu bulunmaktadır”.

Değinen kararda görüldüğü üzere Yargıtay sadece lafzi yorum yapmakta ve boşanma saikini denetlememekte ve hatta bu durumun kendi yetki ve görev alanının içerisinde girmediği özellikle belirtmektedir. Her ne kadar kanun hükümlerinin yorumlanmasında yasanın lafzının, diğer bir deyişle metnin açık ifadesinin göz önünde tutulması gerekmektedir de, yasa metninin lafzi yorumu her zaman için hakkaniyete uygun ve adalet duygusunu tatmin edici bir çözüme ulaşılmada yeterli olmayabilir. Bu gibi durumlarda kanun hükmünün gerçek anlamının saptanmasında, normun lafzının diğer yorum yöntemleriyle denetlenmesi gerekmektedir. Nitekim Türk Medeni Kanunu (TMK) md.1/1’de “Kanun, sözüyle ve özüyle değindiği bütün konularda uygulanır” ifadesine yer verilerek de bu hususa işaret edilmiştir. Dolayısıyla kanun hükmünün sözünden çıkan anlam özünden (ruhundan) çıkan anlamla bağdaşmıyorsa, kanun metnine verilebilecek anlamların içinde yasanın özüne en uygun olanın araştırılması gerekmektedir. Kanun normunun özünün araştırılması ise onun amacının belirlenmesini zorunlu kılar. Diğer bir deyişle TMK md.1/1’de yasanın özünün araştırılması gerekliliği sonucu amaca uygun yorum yöntemi kabul edilmiştir⁶⁶.

Kanun hükümlerinin yorumuyla ilgili temel açıklamalardan hareketle 5510 sayılı kanun md.56/son’un amacının tespitinde yasa gerekçesi göz ardı edilemez. Yukarıda değinildiği üzere madde gerekçesinde ilgili yasal düzenleme-

⁶⁶ *Süzek*, 26-27. *Oğuzman-Barlas*, 76-77. *Hatemi*, 82-83.

nin amacı hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesiyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca ilerde⁶⁷ daha ayrıntılı olarak üzerinde durulacak olup, burada özetle belirtmek gerekirse ilgili yasal düzenlemenin anayasa aykırılığı da ileri sürülmüş ve Anayasa Mahkemesi bu yöndeki kararında, iyi niyete dayanmayan ve dürüst olmayan boşanma isteği ve çabası ile boşanma kararı elde edilip buna bağlı olarak ölüm aylığı alınmasını hakkın kötüye kullanılması olarak nitelendirmiş, diğer bir deyişle hakkın kötüye kullanılmasına özel bir vurgu yapmıştır. Öğretide de yasanın gerekçesi ve Anayasa Mahkemesinin kararından hareketle 5510 sayılı kanun md.56/son'un hakkın kötüye kullanılması ya da kanuna karşı hilenin engellenmesi amacını taşıdığı belirtilmektedir⁶⁸.

Yapılan açıklamalar çerçevesinde mahkemelerce fiilen birlikte yaşamının tespiti durumunda, sadece bu tespitle yetinilmemeli, ikinci aşamada TMK md.2 kapsamında hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığı veya kanuna karşı bir hilenin bulunup bulunmadığı denetlenmelidir. Kanun koyucunun ilgili hükümde sadece “eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen” ifadesine yer vermesi, hakkın kötüye kullanıldığının ispatına yönelik güçlüğü dikkate alarak, ispat yükünü Kurum lehine ters çevirmesi şeklinde yorumlanmalıdır. Zaten hakkın kötüye kullanılması amacına 5510 sayılı kanun md.56/son'da açıkça yer verilmesine de gerek yoktur. Zira dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı tüm hak ve borçların kullanımına dair gözetilmesi gereken temel ilkelerdendir⁶⁹.

cc. Boşanılan Eşle Birlikte Yaşanıldığının Tespiti

Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin 114. maddesinde denetim görevinin kurum müfettişleri ile sosyal güvenlik denetmenlerine ait olduğu düzenlenmiştir. Ancak boşanan eşlerin fiilen birlikte yaşayıp yaşamadığı tespit edilirken Sosyal Güvenlik Kurumu görevlisinin nasıl davranacağı, ne ölçüde yetki kullanacağı hususları yönetmelikte açıklanmamıştır. Bu durum hukuk güvenliğini tehlikeye sokmakta olup, bireyleri yeterli hukuki güvenceden yoksun bırakmaktadır⁷⁰.

Yargıtay'ın çok sayıda kararında fiilen yaşama olgusunun hangi kriterlere göre belirlenmesi gerektiği açıklanmaktadır. Yargıtay'ın bir kararına⁷¹ göre, “5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 56'ncı

⁶⁷ Bkz.; 3, ee.

⁶⁸ Bu yönde bkz.; **Caniklioğlu**, Değerlendirme, 451-455. **Kabakcı**, 548. **Hacıoğlu, Arzu**: “Boşanılan Eşle Sürdürülen Birlikteliklerin Neden Olduğu Yersiz Ödemeler”, Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan, İstanbul 2019, 1078-1083.

⁶⁹ **Kabakcı**, 447-448.

⁷⁰ **Centel**, 191-192, 196.

⁷¹ Y10HD, 03.11.2011, 7225/15311, www.kazanci.com, 23.06.2024. Aynı yöndeki diğer Yargıtay kararları için bkz.; Y10HD, 11.04.2017, 5537/3127, YHGK, 15.03.2017, 10-2378/517, Y10HD, 06.03.2017, 18191/1783, Y10HD, 27.03.2012, 3196/5975, Y10HD, 30.4.2012, 3204/7564, Y21HD, 13.05.2014, 11425/10743, 23.06.2024.

maddesinin İkinci fıkrasına dayalı açılan bu tür davalarda eylemli olarak birlikte yaşama olgusunun tüm açıklığıyla ve özellikle taraflar arasındaki uyumsuzluk konusu dönem yönünden ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu aşamada, ayrıntıları yukarıda açıklandığı üzere Anayasa'nın 20'nci maddesi ile 5510 sayılı Kanun, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri Ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, 4857 sayılı İş Kanunu, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve diğer ilgili mevzuat hükümleri göz önünde bulundurulmak suretiyle yöntemince araştırma yapılmalı, tarafların göstereceği tüm kanıtlar toplanmalı, bildirilen ve dinlenilmesi istenilen tanıkların ifadeleri alınmalı, davacı ile boşandığı eşinin yerleşim yerlerinin saptanmasına ilişkin olarak; muhtarlıktan ikametgah senetleri elde edilmeli, İlgili Nüfus Müdürlüklerinden sağlanan nüfus kayıt örnekleri ile yerleşim yeri ve diğer adres belgelerinden yararlanılmalı, adres değişiklik ve nakillerine ilişkin bilgilere ulaşılmalı, özellikle ilgili Nüfus Müdürlüğü'nden adres hareketleri, tarihleriyle birlikte istenilmeli, ilgililerin su, elektrik, telefon aboneliklerinin hangi adreste kimin adına tesis edildiği saptanmalı, seçmen bilgi kayıtları getirilmeli, varsa çalışmaları nedeniyle resmi/özel kurum ve kuruluşlara verilen belgelerde yer alan adresler dikkate alınmalı, boşanan eşler 4857 sayılı Kanun hükümleri kapsamında yer almakta iseler adlarına ödeme yapılabilecek özel olarak açılan banka hesabı bulunup bulunmadığı belirlenmeli, boşanan eşlerin kayıtlı oldukları bölge/bölgeler yönünden kapsamlı Emniyet Müdürlüğü/Jandarma Komutanlığı araştırması yapılmalı, anılan mahalle/köy muhtar ve azalarının tanık sıfatıyla bilgi ve görgülerine başvurulmalı, böylelikle 'boşanılan eşle eylemli olarak birlikte yaşama' olgusunun gerçekleşip gerçekleşmediği, toplanan kanıtlar ışığı altında değerlendirildikten sonra elde edilecek sonuca göre karar verilmelidir⁷². Görüldüğü üzere Yargıtay, fiili birlikteliğin bulunup bulunmadığının titizlikle araştırılması gerektiğine işaret etmekte ve bu konuda dikkate alınabilecek temel hususları açıklamaktadır⁷³.

İlk derece mahkemelerinin kararlarında da eşlerin adres kayıt sisteminde ikametgâhlarının aynı olmasına, muhtar beyanına, köy imamının ifadesine, boşanan eşlerin aynı sandıkta birbirlerini takip eden numaralarda oy kullanmasına, boşanılan eşin bir başkasıyla evlenmiş olmasına rağmen bu süreçte ölüm ayılığını alan boşandığı eşinden çocuğunun olmasına, ölüm ayılığını alan eşin telefon ve su faturalarının boşanılan eş tarafından ödenmesine, taraflar arasında iktisadi bir birlikteliğin bulunduğu belirlenmesine ve tanık beyanlarına dayanılarak boşanan eşlerin fiilen birlikte yaşadığı kanaatine varıldığı görülmektedir⁷⁴.

⁷² Yargıtay kararlarına konu olan ve fiili yaşamının tespitinde dikkate alınan kriterlerle ilgili daha fazla bilgi için bkz.; **Sözer**, Değerlendirme, 463.

⁷³ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz.; **Kar**, 384. **Cengiz**, 10-12. **Köme Akpulat**, 406-409. **Makas**, 101-102. **Duman**, 104-108.

⁷⁴ İlk derece mahkemelerinin kararları ve kararların içeriğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; **Gökalg Civan**, 87.

dd. Fiilen Birlikte Yaşama Olgusunun Dolandırıcılık Olarak Nitelendirilip Nitelendirilemeyeceği

5510 sayılı kanun md.56/son hükmünün yürürlüğe girmesinden sonra Sosyal Güvenlik Kurumu, boşandığı eşiyile birlikte yaşadığı tespit edilenler hakkında Cumhuriyet Savcılığına Türk Ceza Kanununun 157. ve 158. maddeleri gereğince kamuyu zarara uğratmak amacıyla dolandırıcılık yapma fiilinden dolayı suç duyurusunda da bulunmaya başlamıştır⁷⁵. Ancak Yargıtay'ın Ceza Daireleri, dolandırıcılık suçunun yasal unsurlarının oluşmadığını, sanığın eyleminin hukuki ihtilaf mahiyetini taşıdığına hükmetmiştir. Yargıtay'ın bu nitelikteki kararlarından birine göre, "Mahkeme tarafından mutlak butlanla malul bir karar olduğuna hükmedilmeyen bu nedenle hukuken geçerli olan bir kararla boşandıktan sonra, eşlerin bir arada yaşamasını engelleyen birlikte yaşamanın suç olduğuna dair kanuni bir düzenlemenin bulunmaması karşısında, eşlerin bir arada yaşamasının boşanmanın maaş almak amacıyla yapıldığının ve hileli davranışın kanıtı olamayacağı, nitekim 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinde bu durumu tespit edilen kimselerin gelir ve aylığının kesileceği ve ödenmiş tutarların geri alınacağı belirtildiği, bu hususta cezai düzenlemenin bulunmadığı, sanıkların eyleminin hukuki ihtilaf mahiyetinde olduğu gözetilerek, dolandırıcılık suçunun yasal unsurlarının oluşmadığına yönelik kabulde, Anayasa, AİHS ve kanuni düzenlemeler dikkate alındığında, bir isabetsizlik görülmemiştir"⁷⁶.

Yargıtay'ın yukarıda değinilen kararları üzerine suç duyurusunda bulunma uygulaması Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte 2013 yılında yapılan bir değişiklikle değiştirilmiştir. İlgili yönetmelik md.5/3'de yapılan değişiklik sonucu Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunacak haller arasından boşanma nedeniyle gelir veya aylık bağlandıktan sonra boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı tespit edilenler hariç tutulmuştur.

ee. Anayasaya Aykırılık Sorunu

Anılan düzenlemenin anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine gidilmiştir. Anayasa Mahkemesine başvuru gerekçesini, boşandığı eşiyile dışında başka bir kişiyle evlilik birliği olmaksızın fiilen birlikte yaşayan eş ve çocukların gelir ve aylıklarını almaya devam ederken, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşayan kız çocuklarının aylıklarının kesilmesinin eşitlik ilkesine ve sosyal güvenlik hakkına ilişkin düzenlemeye aykırı olduğu, mahkemeler tarafından verilir kesinleşen boşanma kararı üzerine bağlanan aylık ve gelirlerin kesilmesinin, mahkemelerce verilen boşanma kararını uygulamamak anlamına geldiği, boşanmış kadının önceki eşiyile aynı çatı altında yaşasa bile

⁷⁵ Köme Akpulat, 414. Makas, 105. Duman, 109.

⁷⁶ Y15CD, 07.10.2013, 15300/14904, www.kazanci.com, 23.06.2024. Aynı yöndeki diğer kararlar için bkz.; Y23CD, 01.04.2015, 733/238, YCGK, 21.04.2015, 15-188/123, www.kazanci.com, 23.06.2024.

hukuki anlamda bir güvencesinin kalmadığı, yasa koyucunun birlikte yaşama olgusu ile resmi evliliği aynı statüde değerlendirdiği, bir nevi kadını kanuna karşı hile yoluna yönelttiği, düzenlemenin ailenin bir araya gelmesini ve yeneden evliliğin tesisini engelleyici nitelikte olduğu, özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiği, boşanma olsa dahi varlığı kabul edilen bir aile hayatının dokunulmazlığa sahip bulunduğu, Sosyal Güvenlik Kurumu görevlilerince boşanan eşlerin fiilen yaşadıklarının tespit edilmesinin kişinin maddi ve manevi varlığının gelişimini engellendiği hususları oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesi kararında⁷⁷, “5510 sayılı Yasa’nın 34. maddesinde öngörülen ölüm aylığını alabilmek için ‘evli olmamak’ koşulunu aşmak amacı ile iyi niyete dayanmayan ve dürüst olmayan boşanma isteği ve çabası ile boşanma kararı elde edilip buna bağlı olarak ölüm aylığı alınması, açıkça hakkın kötüye kullanılmasıdır. Hakkın kötüye kullanılması hukuk devletinin koruması altında değerlendirilemez. Bu nedenle hakkın kötüye kullanılmasını engellemeyi amaçlayan itiraz konusu kural hukuk devletine aykırı bir düzenleme olarak görülemez” ifadelerine yer verilerek, 5510 sayılı kanunun 56. maddesinin son fıkrasının, Anayasanın 2., 10. ve 60. maddelerine aykırılık oluşturmadığı kabul edilerek itiraz oyçokluğuyla reddedilmiştir⁷⁸.

Her ne kadar Anayasa Mahkemesi, ilgili düzenlemenin anayasaya aykırı olmadığına hükmetmişse de, Yargıtay içtihatları, bu konuda çıkarılan idari düzenlemeler ve öğretilerdeki tartışmalar dikkate alındığında, boşanılan eşle fiilen birlikte yaşandığının tespiti için çok büyük bir çaba ve emeğin harcanıldığını göstermektedir. Kaldı ki, salt aylık alma amacıyla gerçekleştirilen boşanmaların evlilik kurumuna da zarar verdiği haklı olarak ifade edilmektedir⁷⁹. Bu itibarla belirtilmelidir ki, çoğu Avrupa ülkesinde⁸⁰ ölüm aylığına (yetim

⁷⁷ AYM, 28.04.2011, 2009/86 E. – 2011/70 K., 15.12.2011 tarih ve 28143 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

⁷⁸ Anayasa Mahkemesi, 5510 sayılı kanun md.56/son’u Anayasa’da kanun önünde eşitliğin düzenlendiği md.10’a aykırı bulunmuşsa da, öğretilerde isabetli olarak belirtildiği üzere ilgili hüküm evlilik dışı yaşamın yasal engelle karşılaşmadığı hukuk sisteminde, hukuka aykırı bulunmayan boşandığı eşle birlikte yaşama durumunun ağır bir yaptırıma tabi tutulması, aynı konumda bulunan ancak boşandığı eş dışındaki kişilerle yaşayıp, aylığın kesilmemesi için resmi evlilik işleminden kaçınan haksahipleri için herhangi bir yaptırımın öngörülmemesi, aynı hukuksal durumda bulunanlar arasında ayırım yapılmamasını öngören nisbi eşitlik ilkesinin yanı sıra, yaşam tarzını esas alan bir düzenleme içermesi nedeniyle mutlak eşitlik ilkesine de aykırıdır (**Turan**, 128).

⁷⁹ **Gökalp Civan**, 90-91. Konunun eşitlik ilkesi, özel hayatın gizliliği ve sosyal güvenlik hakkı yönünden değerlendirilmesiyle ilgili bkz.; **Köme Akpulat**, 411-413. Boşandığı eşle fiilen birlikte yaşayanlar açısından ölüm aylığının kesilmesi ve geri alınmasına ilişkin düzenlemenin, toplumda hukuk güvenliğinin sağlanması bakımından yeterli bir belirginliğe sahip olmadığı yönünde bkz.; **Cengiz**, 10.

⁸⁰ Örneğin, tespit edebildiğimiz kadarıyla Almanya, Danimarka, Finlandiya, İspanya, İtalya, İsveç ve Polonya’da çocukların ölüm aylığına hak kazanma koşulları bakımından kız ve erkek çocuklar arasında farklı hükümlere yer verilmemiştir (**SGK**, 46, 78, 92-93, 112, 117, 123, 151-152).

aylığına) hak kazanma bakımından kız çocuklarla erkek çocuklar arasında yaş dahil koşullar bakımından farklı bir düzenlemeye yer verilmediği, kız çocukları ve erkek çocuklarının aynı hükümler çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla ölüm aylığına hak kazanma açısından kadın ve erkekleri aynı koşullara tabi kılan bir hükmün getirilmesi, ancak gerçekten yardım ihtiyacı içinde olan kadınların ve ayı zamanda erkeklerin geçiminin primsiz rejim, başka bir deyişle sosyal yardımlar vasıtasıyla sağlanması en uygun çözüm gibi görünmektedir⁸¹.

⁸¹ Öğretideki bir görüş uyarınca da kişileri boşanmak durumunda bırakmadan aylığın alınmasına imkan tanıyan bir düzenlemenin gerçekleştirilmesi uygun olacaksa da, bu durum Sosyal Güvenlik Kurumunun mali yapısını etkileyebilecektir. Bu itibarla konuya, TMK md.2'de yer alan dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı dikkate alınarak yaklaşılması faydalı olacaktır (**Uşan**, Değerlendirme, 490).